

Сергій МОШЕНСЬКИЙ

ІНВЕСТИЦІЙН БЕЗПЕК В СИСТЕМІ З БЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖ ВИ: ПОНЯТТЯ, К ТЕГОРІЇ, СУТНІСТЬ

Уточнено категоріальний апарат інвестиційної безпеки, визначено його роль у системі забезпечення економічної безпеки держави. Подано індикатори рівня інвестиційної безпеки, визначено основні загрози в інвестиційній сфері на сучасному етапі. Запропоновано основні заходи щодо підвищення рівня інвестиційної безпеки держави.

Інвестиційна складова економічної безпеки займає визначальне місце в економічній безпеці країни, а забезпечення економічної безпеки і реалізація національних інтересів мають бути прерогативою інвестиційної політики держави. Реалізація інвестиційних можливостей, нарощення обсягів інвестування та раціональне використання інвестованих коштів – одні з найважливіших завдань в Україні, що і обумовлює актуальність дослідження. Зростання інвестицій безпосередньо збільшує обсяги національного виробництва, знижує рівень безробіття, забезпечує модернізацію застарілого обладнання і технологій, спричиняє структурні перетворення. Це, у свою чергу, визначає темпи економічного зростання і розвиток національної економіки за інноваційною моделлю.

Дослідженню змісту поняття інвестиційної безпеки держави присвячено праці таких авторів як Л. Абалкін, О. Бандурка, О. Власюк, С. Глазьев, Б. Грієр, Я. Жаліло, В. Кириленко, М. Крупка, Є. Олейніков, С. Пирожков, А. Сухоруков.

У численних працях з проблем економічної безпеки держави розкрито сутність і зміст даної категорії у теоретичному і практичному аспектах, але практично відсутні публікації з ключових складових економічної безпеки, зокрема, присвячених проблемам інвестиційної безпеки. До того ж, зміст поняття інвестиційної безпеки потребує уточнення, так само як механізми забезпечення інвестиційної безпеки. Тому мета статті – уточнення категоріального апарату інвестиційної безпеки та визначення чинників, що впливають на стан інвестиційної безпеки держави.

Оскільки економіка являє собою одну з життєво важливих сфер діяльності суспільства, держави й особистості, то проблема визначення місця інвестиційної безпеки в системі економічної безпеки держави насамперед, пов'язана з оцінкою життєздатності економіки, її міцності при можливих внутрішніх і зовнішніх загрозах. Сьогодні на економічну та інвестиційну безпеку будь-якої країни впливають внутрішні та зовнішні загрози, тому завданням держави є створення механізму протидії. Як відзначає А. І. Сухоруков, загрози для економічної безпеки є чинниками, які "ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію економічних інтересів, спричиняють вихід економічних показників за межі нормативних, або граничних значень" [6, 11].

Інвестиційна безпека держави буде забезпечена, якщо створити умови, що дозволять у довгостроковому режимі задовольняти свої інтереси і потреби; генерувати інноваційні зрушення в економіці; протистояти зовнішнім загрозам та використовувати національні конкурентні переваги.

Організація інвестицій повинна бути в основі забезпечення економічної безпеки, оскільки зростання інвестицій покликано стимулювати економічну активність, зростання попиту, а це, у свою чергу, призводить до підвищення зайнятості і збільшення національного доходу, тобто до реалізації національних інтересів.

Саме нагромадження заощаджень необхідно розглядати як найважливішу умову економічного підйому і виходу з кризи. Від динаміки й обсягів нагромадження будуть залежати і ступінь інвестиційної активності, і темпи відновлення основного капіталу [3, 183].

Зокрема, В. І. Кириленко визначає інвестиційну складову економічної безпеки як сукупність нормативно-правових, соціальних і екологічних умов, що визначають тип і динаміку відтворювального процесу, котрі забезпечують надійність відшкодування та ефективність вкладеного капіталу. Під інвестиційною безпекою держави автор розуміє спроможність підтримувати виробничі нагромадження

і вкладення капіталу на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію і технологічне переозброєння економіки [2, 56].

На думку М. І. Крупки, інвестиційна безпека передбачає забезпечення такого рівня інвестицій, які (за обсягом та структурою) відповідають поточним потребам економіки [4, 73]. Російські автори визначають інвестиційну безпеку як таку, що «забезпечує економічно безпечне відтворення основного капіталу та інтелектуального людського капіталу з орієнтацією на зростання економічних результатів, на підвищення ефективності виробництва, якості товарів та послуг, що випускаються, рівня життя населення» [7, 167].

Зміст категорії «інвестиційна безпека» найповніше визначено у наукових працях Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України: «Під інвестиційною безпекою слід розуміти такий рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння» [5, 14]. Інвестиційна безпека держави забезпечується за умов дотримання граничної норми інвестування, що дозволяє: відтворювати науково-технічний та інтелектуальний потенціал нації; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність економіки; гарантувати зростання ВВП на рівні завдань соціально-економічного розвитку і міжнародного співробітництва; створювати стратегічні резерви; долати депресивні явища у регіонах країни; зберігати і відновлювати природні ресурси; утримувати на безпечному рівні екологічні параметри.

Тобто інвестиційна безпека дає змогу оптимально задовольняти поточні потреби економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, досягнення оптимального співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних – закордон, підтримання позитивного національного платіжного балансу.

Критеріями інвестиційної безпеки держави вважаються індикатори, що характеризують граничне значення інвестиційної діяльності, при перевищенні яких неможливо забезпечити стабільність розвитку економіки у відповідності з цілями соціального розвитку і задачами забезпечення національної безпеки країни.

Таким чином, інвестиційна складова економічної безпеки – це особлива підсистема економічної безпеки, що створює передумови для найкращого використання соціально-економічних відносин у розвитку і науково-технічному відновленні продуктивних сил суспільства через активну інвестиційну діяльність.

Інвестиції – це один з найбільш рухливих елементів сукупних витрат. Тому інвестиційна складова – найбільш рухлива система, що характеризує умови інвестиційної діяльності і має включати низку взаємозв'язаних показників.

Оцінка інвестиційної складової економічної безпеки має визначальне значення, її показником є зростання валових інвестицій та ефективність їхнього використання. Питання оцінки інвестиційної безпеки реального сектору економіки як країни, так і регіону належать до найменш вивчених. Сучасні наукові дослідження стосуються, в основному, загальноекономічних аспектів, залишаючи без достатньої уваги особливості інвестиційного процесу. В цих умовах стає необхідним спеціальне дослідження питань гарантування інвестиційної безпеки вітчизняної економіки, а також побудова системи відповідних показників.

Найбільш складним моментом у розв'язанні цих питань є формування системи показників, що характеризують інвестиційну безпеку. Показники мають відображати ступінь віддалення поточного стану реального сектору економіки від межі безпеки.

Слід зазначити, що між інвестиціями та економічною динамікою існують прямі та зворотні системні зв'язки: зростання інвестицій у реальну господарську діяльність сприяє економічному зростанню, і навпаки, зниження інвестицій може спричинити економічний спад. Дж. Кейнс [1, 126–127] запропонував поняття мультиплікатора (K) визначивши залежність зростання економічних результатів, що оцінюються ВВП, від зростання обсягу інвестицій (I), тобто $VBP=KI$. Хоча на цю залежність у реальній економіці впливають багато інших макроекономічних факторів (трудові, матеріальні, фінансові та ін.), її можна прийняти у якості теоретико-методологічної основи визначення інвестиційної макроекономічної або так званої інвестиційно-економічної безпеки.

Узагальнюючим, або комплексним індикатором інвестиційної безпеки є частка нагромадження валових інвестицій у ВВП. Частку нагромадження у ВВП, на думку російських учених, необхідно підвищувати до 28–30% ВВП. Так, наприклад, у Китаї, на вершині інвестиційної активності 1987–1996 рр. частка нагромадження у ВВП перевищувала 30% і досягала 32–34% при темпах зростання ВВП

Інвестиційна безпека в системі ...

близько 8–10% на рік. Для України на сучасному етапі мінімальна частка нагромадження у ВВП повинна бути на рівні не менше 28–30%:

$$\frac{GCF}{GDP} = 28 - 30 \% \quad (1)$$

де GCF – валове нагромадження (Gross capital formation), млн. грн.
GDP – валовий внутрішній продукт (Gross domestic product), млн. грн.
Розрахунки цього індикатора інвестиційної безпеки наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Частка нагромадження валових інвестицій у ВВП в 2000-2006 роках

Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Валове нагромадження (GCF)	33531	44525	45594	58851	73070	99876	134740
Валовий внутрішній продукт (GDP)	170070	204190	225810	267344	345113	441452	544152
$\frac{GCF}{GDP}$, %	19,7	21,8	20,2	22,0	21,2	22,6	24,76

Примітка. Складено автором за даними Державного комітету статистики України [8-9].

Макроекономічним індикатором інвестиційної безпеки є співвідношення темпів зростання інвестицій до темпів зростання ВВП. У сучасній економіці цей індикатор характеризує перевищення темпів приросту інвестицій над темпами приросту ВВП і повинен мати позитивне значення при позитивній економічній динаміці. Отже,

$$\frac{I_{GCF}}{I_{GDP}} > 1 \quad (2)$$

де I_{GCF} – індекс зростання валових інвестицій (у відсотках до попереднього року);

I_{GDP} – індекс зростання ВВП (у відсотках до попереднього року).

Розрахунок цього показника наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Співвідношення темпів зростання інвестицій до темпів зростання ВВП

Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Індекс зростання ВВП (% до попереднього року)	105,9	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3
Індекс зростання валових інвестицій (% до попереднього року)	124,6	117,9	98,5	124,3	105,5	114,0	117,43
$\frac{I_{GCF}}{I_{GDP}}$	1,2	1,1	0,94	1,13	0,94	1,11	1,094

Примітка. Складено автором за даними Державного комітету статистики України [8-9].

Як показують дані таблиці, у 2002 та 2004 рр. темп зростання валових інвестицій був меншим за темп зростання ВВП, що свідчить про недостатній рівень інвестування національної економіки. На думку учених, для досягнення 5% приросту ВВП необхідно планувати приріст інвестицій 10–15% у середньому за рік, а для забезпечення 6–7% приросту ВВП потреба складе не менше ніж 15-20%

приросту інвестицій, якщо інвестувати переважно у розвиток наукоємних і обробних галузей промисловості. При чому інерційність дії інвестиційної діяльності на динаміку економіки з урахуванням впливу різних факторів у реальній дійсності може забезпечити перевищення темпів приросту ВВП над приростом інвестицій, і навпаки, при значному уповільненні темпів приросту інвестицій може спостерігатися позитивне значення приросту ВВП у обмежені періоди.

Загрозами інвестиційній безпеці держави є:

- недостатні обсяги та диспропорції у структурі інвестицій в основний капітал;
- недостатні обсяги та недосконала структура прямих іноземних інвестицій в економіку України;
- регіональні диспропорції іноземного інвестування.

Недостатні обсяги та диспропорції у структурі інвестицій в основний капітал призводять до консервації низького технологічного рівня національної економіки, обумовлюють погіршення стану основних виробничих фондів. Незважаючи на значні темпи зростання інвестицій в основний капітал, яких досягнуто починаючи з 2000 р., їх загальний обсяг є недостатнім для модернізації національної економіки, а структура не відповідає завданням технологічного переозброєння виробництва. За 2007 р. інвестиції в основний капітал зросли на 29,8% [10–11].

Недостатніми обсягами та недосконалою структурою характеризуються й прямі іноземні інвестиції в економіку України, які концентруються переважно у високоприбуткових та швидкоокупних сегментах вітчизняної економіки.

Станом на 1.01.08 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України становив 29489 млн. дол. США, що склало 636,5 дол. на одну особу [12]. За показником на душу населення Україна на сьогодні значно відстає від держав Центральної і Східної Європи (зокрема, Чехії – у 32 рази, Угорщини – у 30 разів, Польщі – у 21 раз, навіть від Румунії та Болгарії – у 10–12 разів), що свідчить про низьку конкурентоспроможність України на ринку капіталів.

За 2007 р. прямі іноземні інвестиції в українську економіку зросли відразу на 36,5% і становили майже 7,33 млрд. дол. США. Поряд з галузевими, посилюються регіональні диспропорції іноземного інвестування. На тлі загальних показників як різкий дисонанс виглядають надходження прямих іноземних інвестицій в розрахунку на одну особу в регіональному розрізі. Найбільше їх надійшло до м. Києва – 15881,9 дол. США, найменше – у Чернівецьку (36,8 дол.) та Тернопільську (52,3 дол.) області [12]. Зниження обсягів прямих іноземних інвестицій за 2005 р. спостерігалось у трьох регіонах України – Кіровоградській (“56,7%), Черкаській (“15,6%) та Чернігівській (“1,3%) областях [12].

За відсутності належно організованого національного моніторингу і ефективного державного контролю, іноземні інвестиції можуть бути реальними загрозами для національної економіки, серед яких потрібно відзначити поглиблення внутрішніх дисбалансів товарних і фінансових ринків, консервація неефективної структури національного виробництва, монополізація окремих стратегічно важливих або соціально значущих сфер господарювання та ринків збуту з відповідними деформаціями конкурентного середовища, нераціональна експлуатація національної сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей, широкомасштабна репатріація прибутків тощо.

Сформована на сьогодні специфіка розвитку економіки України пов'язана з тим, що, маючи могутній інвестиційний потенціал і відповідні ресурси, наша економіка усе ще не має стійкого зростання, що позначається на рівні економічної безпеки держави. Тому відновлення інвестиційного потенціалу і розширеного відтворення виробничих фондів повинно стати пріоритетною задачею, реалізація якої вимагає розробки сучасної інвестиційної політики, що є основною складовою стратегії забезпечення економічної безпеки країни. З боку держави необхідно, на нашу думку, більш активне, й водночас, ефективне втручання у регулювання інвестиційної складової економічної безпеки.

Державне регулювання інвестиційної складової економічної безпеки розуміється як сукупність форм і способів, що забезпечують: об'єднання державних і приватних інтересів; формування в економіці раціональних пропорцій між споживанням, нагромадженням і інвестуванням; сполучення прогнозування, індикативного регулювання і заходів державного впливу на інвестиційний ринок. Свої економічні функції держава виконує шляхом формування і витрачання державного бюджету, що є могутнім важелем державного регулювання економіки, проявом інвестиційної політики. Отже, подолання економічної кризи можливе шляхом визначення реальних джерел і обсягів державних інвестицій.

Розглянемо взаємозв'язок таких понять, як інвестиційна складова економічної безпеки та інвестиційна політика. Інвестиційна складова економічної безпеки виступає об'єктом впливу інвестиційної політики. Інвестиційна політика являє собою сукупність заходів організаційного й економічного впливу органів державного управління на всіх рівнях, спрямованого на створення сприятливих умов для залучення

інвестицій і збільшення їхньої ефективності. Таким чином, інвестиційна складова економічної безпеки визначає стартові умови для розробки інвестиційної політики, з одного боку, і є її результатом – з іншого (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок інвестиційної складової економічної безпеки та інвестиційної політики

Інвестиційна складова економічної безпеки під впливом інвестиційної політики створює більш сприятливі умови для вкладення капіталу. Ефективність інвестиційної політики визначається як ступінь зміни показників інвестиційної складової економічної безпеки в кращу сторону. Поліпшення інвестиційної складової економічної безпеки, у свою чергу, позитивно впливає на подальше удосконалення інвестиційної політики.

Отже, основною загрозою інвестиційній безпеці України є недостатнє інвестування реального сектору економіки. Проблема забезпечення інвестиційної безпеки особливо актуальна для України, що має забезпечити розбудову ринкової економіки, подолати деформації в структурі економіки, здійснити оновлення продукції та виробничого апарату у промисловості, освоїти нові для себе види діяльності у сфері послуг.

Крім того, основними загрозами інвестиційній безпеці також є:

- недотримання норми інвестування по відношенню до ВВП;
- низький рівень інвестиційного клімату по всіх його складових;
- недосконалість державної грошово-кредитної політики, що заважає збалансуванню заощаджень та інвестицій;
- зміщення у структурах інвестицій (технологічній, відтворювальній, галузевій, регіональній, по джерелах інвестування)

- відсутність стратегії по відношенню до прямих іноземних інвестицій.

Відповідно орієнтації на досягнення інвестиційної безпеки як підсистеми економічної безпеки необхідно реалізувати такі першочергові задачі:

- вибір перспективних напрямів інвестування;
- створення ринкових і економічних умов для інвестування відтворення основних фондів і модернізації та інноваційного нагромадження основного капіталу;
- формування стійкої інституціональної структури, що забезпечує стабільні умови виконання організаційно-управлінських функцій;
- наукове обґрунтування надійної методологічної системи комплексної оцінки та аналізу ефективності інвестиційної діяльності з урахуванням вимог економічної безпеки;
- трансформування структури економіки для переходу на випуск наукомісткої продукції з урахуванням підвищення попиту на товари і послуги на ринках;
- створення надійних фінансових передумов і умов для забезпечення стійкого інвестування інноваційних пріоритетів, у тому числі шляхом залучення нових джерел фінансування інвестиційного процесу;
- вибір надійних методів і законодавчо-правових способів захисту прав приватних та іноземних інвесторів;
- формування системи страхування інвестиційної діяльності, у тому числі акцій та інших цінних паперів (шляхом хеджування інвестиційних ризиків і реалізації інших методів);

- раціоналізація податкових відрахувань, передбачених чинним законодавством, включаючи оптимізацію оподаткування при переході до інноваційної економіки.

Напрямом подальших досліджень автора є аналіз індикаторів стану фінансових ринків, які сигналізують про виникнення загроз для інвестиційної безпеки.

Література

1. Кейнс Дж. *Общая теория занятости, процента и денег.* – М.: Прогресс, 1978. – 494 с.
2. Кириленко В. І. *Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія.* – К. – КНЕУ, 2005. – 232 с.
3. *Курс переходной экономики / Под ред. Л. И. Абалкина.* – М.: Финстатинформ, 1997. – 631 с.
4. Крупка М. І. *Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України.* – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
5. *Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За ред. А. І. Сухорукова.* – К.: Національний ін-т проблем міжнародної безпеки, 2003. – 64 с.
6. Сухоруков А. І. *Проблеми фінансової безпеки України: Монографія.* – К.: НІПМБ, 2005, 140 с.
7. *Экономическая безопасность России: Общий курс: Учебник / Под. ред. В. К. Сенчагова.* – 2-е изд. – М.: Дело, 2005. – 896 с.
8. *Державний комітет статистики України. Зведені національні рахунки. 2007 рік.* (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/znr/znr_u.htm).
9. *Державний комітет статистики України. Національні рахунки 2007 рік.* (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/econ_rik/econ_u/2002.html).
10. *Державний комітет статистики України. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності за 2006 рік.* (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ibd/invek/invek_u/invek1206_u.htm).
11. *Державний комітет статистики України. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності за 2007 рік.* (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ibd/iokved/iokved_u/iokved_0407_u.htm).
12. *Державний комітет статистики України. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2007 році* (<http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2008/0208/36.zip>).